

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-40-05>

УДК 94(477):929Липа930«1903-1912»

А. І. ФЕДОРОВА, канд. істор. наук, доц.,
доцентка кафедри філософії, історії та політології
e-mail: alla20086@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0306-7804>
Національний університет «Одеська політехніка»
пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

РОДИНА ІВАНА ЛИПИ ТА ЇЇ РОЛЬ В ІСТОРІЇ ВЕЛИКОДАЛЬНИЦЬКОЇ ГРОМАДИ

Мета дослідження: проаналізувати «дальницький період» життя Івана Липи (1903-1912 рр.), з'ясувати роль його родини в історії Великодальницької громади, привернути увагу пересічних громадян до важливої сторінки місцевої історії; популяризувати діяльність постатей родини Лип.

Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу, історико-порівняльному та біографічному, що дозволяють простежити життєвий шлях Івана Липи та його родини в окреслений період.

Наукова новизна полягає в комплексному дослідженні «дальницького періоду» життя Івана Липи та його родини на основі аналізу джерел та історіографії. Детально проаналізовано їх внесок у розвиток медицини, освіти та культури. Дослідження уточнює деякі біографічні дані родини Лип, спростовує поширені помилки.

Висновки: Іван Липа був не лише талановитим лікарем, а й активним громадським діячем, публіцистом, письменником, борцем за національну ідею. В «дальницький період» життя він проявив себе як відданий лікар та організатор. Завдяки його зусиллям було покращено умови надання медичної допомоги населенню, зокрема, збудовано нову ошатну лікарню. Одночасно він активно займався громадською та культурною діяльністю, публікував статті, видавав збірки. Дружина Івана Липи, Марія, була вчителькою, завідувачкою місцевого училища, надійним його помічником та радником. Діяльність родини Липи не лише сприяла розвитку села та його культурному збагаченню, а й зробила Дальник «осередком українофільства та мазепинства». В с. Великий Дальник вшановано пам'ять Івана Липи встановленням меморіальної таблички та перейменуванням на його честь вулиці.

Ключові слова: Іван Липа, Марія Липа, Дальник, лікарня, громадська діяльність, пам'ять.

Як цитувати: Федорова А. І. Родина Івана Липи та її роль в історії Великодальницької громади. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. 2025. Вип. 40. С.43-52. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-40-05>

In cites: Fedorova A. I. (2025). The family of Ivan Lypa and its role in the history of the Velykyi Dalnyk community. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin «History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences»*, Issue 40, (43-52), DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2025-40-05> (in Ukrainian)

У лютому 2025 року виповнилося 160 років від дня народження Івана Львовича Липи – лікаря, публіциста, письменника, видатного громадського діяча, борця за національно-державну та політичну самостійність України. За образом висловом його сина Юрія, він був

«світільником неугасимим», що завжди боровся «за соняшне, вільне і переможне життя» [17, с.5]. 2015 р. на стіні старого корпусу лікарні в с. Великий Дальник поблизу Одеси з'явилася меморіальна табличка Іванові Липі. В умовах декомунізації колишня вулиця Калініна в названому селі перейменована на вулицю Івана Липи. Таким чином в селі увіковічили пам'ять про видатного сина України, доля якого звела з Дальником з 1903 по 1912 рр., де він завідував лікарнею для бідних 9 років.

Діяльність Івана Липи та його сина привертає увагу дослідників, про що яскраво свідчать, наприклад, «Липівські читання», що проводяться з 2000 р. Серед бібліографів І. Липи хочеться виділити передусім І. Стамбола, який підготував ґрунтовне дисертаційне дослідження про нього, що вилилося в монографію та численні статті [23-26]. Біографічні дані, творчий доробок І. Липи аналізує й С. Кучеренко [10-14]. Звертався до постаті І. Липи й одеський історик А. Мисечко [18-20], який першим найбільш докладно на основі архівних документів дослідив відкриття лікарні в с. Дальник. Попри те, що біографія Івана Липи доволі ґрунтовно вивчена, даною роботою хочеться комплексно схарактеризувати «дальницький період» життя Івана Липи, з'ясувати роль родини в історії села з метою привернення уваги передусім мешканців Великого Дальника до цього питання та популяризації постатей родини Лип. Виділяючи «дальницький період», автор розуміє, що він дуже тісно пов'язаний з Одесою. Це пояснюється тим, що на початку XX ст. Дальник (нині с. Великий Дальник) був частиною міста.

Іван Львович Липа народився 24 лютого 1865 р. в Керчі. Деякі автори надають неправдиву інформацію, що він народився в с. Дальник. Цю похибку у 2010 р. допустив А. Байцар [1], але її й досі можна зустріти в деяких публікаціях [21-22].

В Керчі І. Липа закінчив церковнопарафіяльну школу та Олександрівську чоловічу гімназію. Саме в гімназії почали формуватися його політичні погляди, де він захопився народовольчими ідеями. І. Липа згадував: «В гімназії мали ми симпатію до всього, що пригноблене. Тому любили ми українське селянство і ця любов була, як натуральний протест проти пригноблення» [15]. І ці погляди, як ми побачимо, він проніс крізь усе життя.

Вищу медичну освіту здобував в Харківському, а завершив вже в Казанському університеті. За участь у «Братстві Тарасівців» (першої української таємної організації Наддніпрянщини, організації «свідомих українців», яка, до речі, не була розкрита російськими жандармами) був ув'язнений майже на 13 місяців, тому продовжити освіту зміг вже в Казані [17, с.16; 20, с.90].

У 1897 р. по завершенню університету працював земським лікарем на Одещині (с. Липецьке Ананіївського повіту). Потрапив він туди за протекцією відомого мецената Євгена Чикаленка. В Липецькому лікар не протримався довго через заяви до поліції про його антидержавницьку діяльність [24, с.52-54]. Потім 4 роки працював земським лікарем в с. Мачухи на Полтавщині. У 1902 р. з Полтавщини І. Липа переїхав до Одеси, «де жив до упадку Гетьманщини» [8]. Це скоріше не був випадковий вибір. Відомо, що родина матері Івана Львовича, яку він дуже любив, була пов'язана з Одесою з початку XIX ст., і мати, вірогідно, народилася в Одесі [10, с.197]. Також достеменно відомо, що батьки Івана Липи одружилися саме в Одесі. Перебуваючи в Одесі на святкування пам'яті Т. Шевченка у 1898 р., І. Липа в листі до М. Грінченко писав: «Ні, Одеса таки європейське місто! І українське» [9].

В Одесі І. Липа спочатку працював торговим наглядачем, згодом завідувачем лікарсько-санітарним пунктом на Серединній площі (Прохорівський сквер), лікарем в Слободці-Романовці. А вже в травні 1903 р. одеська управа призначила його лікарем для бідних та завідувачем лікарні в с. Дальник [24, с.60]. Саме тут молоді лікарі, які прагнули працювати в Одесі, починали свою кар'єру. Деякі біографи помилково вказували, що І. Липа жив у Дальнику з 1902 р.

Лікарня на той час справляла гнітюче враження. Будівля була придбана у німецького колоніста. Вона була невелика і нагадувала землянку: половина будинку знаходилася у землі, що призводило до вологості стін. Про неї у звіті міської управи за 1902 р. зазначалося: «приміщення старе, холодне, сире, куплене з торгів, загалом непридатне для лікарні» [18, с.88].

В одній з газет про стан лікарні писалося: «...хворі взимку розбігаються від холоду... там навіть миші не живуть і, здається, літом мух не буває...» [23, с.68; 25, с.29].

На початку ХХ ст. населення Дальника становило близько семи тисяч, але на прийом до лікаря приходило щодня не більше десятка осіб. В обов'язок лікаря, як зазначав А. Мисечко, входив також об'їзд низки навколишніх сіл та хуторів – Андріївський лиман (нині Куяльницький), Мала Фоміна балка, Велика Фоміна балка (Велика Балка), Бурлача балка, Гнилякове (Дачне), Дмитрівка, Крива Балка, Куяльник, Нерубайське, Середній Фонтан, Сухий лиман, Татарка, Усатове, Чубаївка, Холодна балка [18, с.88]. Як можемо судити, дільниця, яку обслуговував І. Липа, була доволі великою. Лише протяжність с. Дальник становить близько 16 км.

В роботі лікаря в Дальнику не все було гладко, часом виникали певні непорозуміння. На початку роботи його в Дальнику міська управа вирішила відрядити Івана Львовича на з'їзд сербських та болгарських лікарів до Сербії, виділивши на це гроші. Однак Рада лікарів міста після тривалого обговорення не схвалила рішення міської управи, бажаючи відрядити своїх, більш впливових, кандидатів. Визначитися лікарі не змогли, міську управу про свою незгоду не повідомили. І. Липа, не наважившись піти проти Ради лікарів, залишився в Дальнику. А коли управа запросила від нього звіт про поїздку, то розгорівся скандал. З одного боку, одесити не долучилися до наукової події європейського масштабу, а з іншого – лікарська рада пішла проти рішення управи. Результатом цього стали зіпсовані стосунки І. Липи з Радою лікарів [24, с. 62-63]. Але це не зламало його. Ю. Липа писав про батька: «Його любов до людей світиться рівним світлом досягнень, його віра в прекрасну Націю і в прекрасний Всесвіт зміцнюється на ціле життя, а пізнання дрібниць життєвих призвичаює до гострого вглядання в довколишнє і створює вміння серед усіх маячіннь буденщини вибрати простий розумний і плідний шлях» [17, с.18]. І Іван Львович продовжував свою справу, незважаючи на перешкоди.

Враховуючи стан лікарні, яку він отримав в управління, лікар відразу розпочав клопотання про необхідність зведення нової. Він регулярно порушував це питання на Раді лікарів. На одному з її засідань у 1904 р. промову свою, не стримавши емоцій, завершив словами: «Дальницький приймальний покій – ганьба для всієї нашої організації» [20, с.92]. Але міська управа не поспішала виділяти кошти на нову лікарню. Однак І. Липа винайшов спосіб як звернути увагу широкої громадськості на означену проблему: з 1903 р. він започаткував низку критичних статей здебільшого в газеті «Южное обозрение» під різними псевдонімами. В них лікар звертав увагу на поганий стан медицини не лише в Дальнику, а й в інших приміських лікарнях [19]. Врешті у 1904 р. Рада лікарів одностайно схвалила рішення про необхідність спорудження коштом міста нової лікарні. Однак до міської Думи папери на будівництво в тому році не надійшли [18, с.89].

Пришвидшив, як це не дивно, процес зведення лікарні, конфлікт, що розгорівся навколо І. Липи у 1905 р., який детально переповіли А. Мисечко та І. Стамбол. Цього року І. Липа вирішив підтримати по своїй душевності вдову українського поета П. А. Грабовського Анастасію Миколаївну Грабовську, надавши їй роботу. Щоб працевлаштувати А. М. Грабовську, І. Липа змушений був відмовився від запропонованої Радою лікарів кандидатури фельдшерки-єврейки, за що отримав «тавро» юдофоба серед членів ради, де євреїв була чимала кількість. А. Грабовська приїхала без потрібних документів, І. Л. Липа її прийняв на свій страх і патронаж. Згодом виявилось, що А. Грабовська не мала необхідних медичних знань і практики. Безумовно це піддавало ризику його репутацію як керівника. Не минуло й двох місяців як фельдшерка почала писати до Управи скарги на лікаря про надмірну вимогливість до неї. Одеські лікарі лише глузували з І. Л. Липи, нагадуючи як він не затвердив їхньої кандидатури. Бажаної реакції А. Грабовська не отримала, але й не заспокоїлася. Таємно шукаючи собі роботу в іншому регіоні, вона сумлінно впродовж чотирьох місяців занотовувала всі виявлені недоліки роботи лікарні та персоналу. Знайшовши місце роботи в Харкові, А. Грабовська написала нову скаргу, від якої «рада аж ахнула» [23, с. 72]. На цей раз вона діяла не сама, а заручилась підтримкою фельдшера С. Онацького, який був, до речі, кумом І. Липи. Також на лікаря надходили й анонімні заяви; з'являлися публікації про його непрофесійність в

одеських газетах. Основні звинувачення: монополія на лікарську карету (фіакр); виписування ліків «за очі» (безплатно); виливання тифозних помиїв в річку; ігнорування частини хворих; заборона фельдшерам без дозволу завідувача виїздити до хворих тощо. Майже всі звинувачення спростовувалися, окрім того, що лікар, дійсно, часом надавав ліки без оплати, «у борг», розуміючи матеріальне становище своїх хворих. Найогиднішою була анонімка, де вказувалися навіть смертельні випадки, до яких призвела недбалість лікаря І. Липи. Під час слідства виявлено, що всі ці випадки були вигадані й написані рукою С. Онацького. Фельдшер також напоумив написати неправдиві заяви проти І. Липи місцевого власника винної лавки, псаломщика та 14-літнього хлопчика. І. Л. Липа змушений кожного разу «відписуватися» від нападів, в т.ч. вказуючи на недоліки фельдшера. На час слідства їх обох відсторонили від роботи. Це викликало занепокоєння мешканців Дальника, які залишилися без лікарської допомоги. Селяни надіслали до Управи листа на підтримку І. Л. Липи, зібравши 335 підписів. У квітні 1905 р. справа завершилася: С. Онацького перевели до іншої лікарні, а в Дальник призначили нових фельдшерів [18, с.89-90; 24, с.63-65]. Але, як то кажуть: «Без лиха добра не буває». Саме під час розгляду цієї справи Лікарська комісія дійшла висновку, що в Дальнику просто необхідно будувати нове приміщення для лікарні.

Наприкінці 1906 р. міська дума нарешті затвердила план лікарні, який спроектував товариш І. Л. Липи, відомий український архітектор Федір Павлович Нештурх. На реалізацію проєкту виділено з міського бюджету 25 тисяч рублів [24, с.61]. Сприяв справі й інший товариш І. Липи, гласний Одеської міської думи П. Климович, виступивши, зокрема, за підтримку додаткових асигнувань на лікарню у Дальнику у лютому 1907 р. [7, с.81].

Лікарня збудована в червні 1907 р., менше ніж за рік [18, с.90]. В липні 1907 р. лікар та громадський діяч І. М. Луценко написав відгук про неї в одеській газеті, де зазначав, що нову лікарню побудовано за останнім словом науки. В ній чудові палати та операційна, правильно розміщені службові приміщення. Лікарня розрахована на 12 хворих. Мала окреме відділення для інфекційних хворих. При лікарні закладений великий сад, альтанки, клумби, город, басейн, де плавали риби, а також насипаний курган для огляду. З такими змінами прийом хворих поживавися. За даними звіту за 1910 р. лікар для бідних І. Л. Липа оглянув 804 хворих, провів 16 хірургічних операцій, 65 перев'язок, 134 щеплення [17, с.22; 24, с.61-62].

Певні дані щодо родини Липи дають нам довідкові видання «Вся Одеса». Згідно з ними «лікар для бідних» Іван Липа приймав при лікарні з 9 до 12 години. Поступово дільниця, яку обслуговував Іван Львович, скоротилася. З'являються власні лікарі в с. Усатово – Розенберг Д.В., потім Міллер В. В., Гниляково – Резанов М.М., потім Прилуцький О. А., Татарці – Лічкусь Р.В. [2, с.9-10, 121; 3, с.78; 4, стл. 294, 435, 447; 5, стл. 473, 488; 6, стл. 462, 478]. У довіднику на 1912 р. Іван Липа значився секретарем Дальницького санітарного піклування, головою якого був Урбанек Едуард Дементійович. Розташовувалося воно на вул. Ніжинській, 61. Окрім Дальницького, існували Гниляківське, Куяльницьке, Кривобалківське санітарні піклування [2, с.9-10, 185].

В Дальнику І. Л. Липа знайшов і вірну дружину. 23 січня 1904 р. він обвінчався в Покровській церкві в Одесі з двадцятип'ятирічною Марією Григорівною Шепель-Шепеленко. На вінчанні були присутніми представники української громади: лікарі Ф. Г. Шульга та І. М. Луценко, юрист С. П. Шелухин та редактор газети «Южное обозрение» М. П. Цакні. Цікавий факт, що після завершення таїнства священник Мелетій Шаравський виголосив перед присутніми промову українською мовою. Після весілля не влаштовували бенкету, що присутніх на вінчанні трохи засмутило. Молоді розійшлися по своїх справах і лише ввечері повернулися до Дальника, де їх зустріли матері [24, с.60-61].

Марія працювала вчителькою, викладала мову, літературу та природознавство. Згодом, як свідчать дані довідника «Вся Одеса», була завідувачкою приходського училища в Дальнику [2, с.185; 4, ст. 377; 5, ст.381; 6, ст.380]. Вона стала надійним помічником Івану Львовичу у громадській та літературній роботі, мала проукраїнські погляди. І. Липа зберігав почуття до неї все життя й один з найкращих творів – «Острови Самотності» – присвятив Марії Липі.

І. Липа у Дальнику здійснював не лише лікарську практику, а й за потреби – адміністративну роботу. Так після повені восени 1905 р. він за дорученням міської управи розподіляв сумлінно і без махінацій матеріальну допомогу між постраждалими (близько 7 тис. руб., що на той час було доволі солідною сумою) [24, с. 62].

Ще одну проблему І. Липа допоміг вирішити мешканцям с. Дальник. В такому великому селі не було ветеринара. На місцевих лікарів покладали в обов'язок здійснювати огляд худоби перед відправленням на бійню. Під час спалаху сибірки серед сільської худоби до Дальника приїздив ветеринарний інспектор з Одеси. І. Л. Липа від імені селян (цей факт говорить про авторитет та довіру до лікаря) просить розв'язати проблему ветеринарного лікаря. Врешті в село призначили двох ветеринарних лікарів [24, с.62]. В Довіднику «Вся Одеса» на 1908 р. ветеринарним лікарем по Дальницькій дільниці значиться Меллерович Л. І. [4, с.294].

Роботу лікарем в Дальнику І. Липа досить успішно поєднував з громадсько-культурним життям. Зокрема, займається публіцистичною, літературною роботою. Ця сторінка його біографії свідчить наскільки важко розділити «дальницький» та «одеський» періоди життя І. Липи, які І. Стамбол поєднав в один [24, с. 78]. Іван Львович був один з організаторів та упорядників видань Одеської літературної спілки. У 1903 р. у збірці «З-під хмар і долин», яку редагував М. Вороний, виданий його твір «Турки». У 1905 р. І. Липа виступив упорядником та видавцем збірки «Багаття» (в чому йому допомагала дружина). Видав брошури Б. Грінченка, упорядкував та випустив на власний кошт двотомник Олексія Плюща. Також І. Липа намагався започаткувати видавати українською мовою журналу «Лікарський порадник», аргументуючи необхідність такого видання відсутністю у селян-українців елементарних гігієнічних та медичних знань, що спричиняло високу смертність. Однак цензура не дозволила цього просвітницького видання [16].

Під час «дальницького періоду» в журналах публікуються художні твори Івана Львовича – новели, оповідання («Зорі», «А хата горить», «Про щастя»), казки, притчі [25, с.36]. Наприкінці життя Іван Липа писав: «Я писав більше чверть віку не за страх, а за совість, не ради слави, бо знав, що доброго не скажуть, хіба випадково, писав не ради грошей, а лиш тому, що мав свої думки і ті думки хотілося сказати людям...» [17, с.35].

І. Липа був членом Наукового Товариства імені Т. Г. Шевченка від Одеси з початку ХХ ст. На щорічні з'їзди НТШ, що було неофіційною українською академією наук, І. Липа неодноразово запрошувався. Влітку 1904 р. він долучився до такого з'їзду, перебуваючи у Львові разом з дружиною на українознавчих курсах. Наполегливо запрошував І. Липу взяти участь у роботі курсів, які організовував М. Грушевський, Євген Чикаленко, який вважав цю справу особливо корисною для наддніпрянців [28, с.83]. Курси проходили з 23 червня по 22 липня 1904 р. Їх частково фінансував Євген Чикаленко, хоч сам на них присутнім не зміг бути, але направив своїх дітей [27]. На курсах з лекціями виступали М. С. Грушевський, В. М. Гнатюк, С. Т. Томахівський, Д. І. Дорошенко, Ф. К. Вовк та інші. Також проводилися різноманітні екскурсії, подорожі в гори. Цілком погоджуємося з думкою І. Стамбола, що курси для Івана Липи, характер та погляди якого вже давно були сформовані, не зробили якогось відкриття, а стали передусім приводом для перебування в дружньому галицькому середовищі протягом місяця [24, с.155-156]. Певним чином курси стали продовженням традиції зібрання української інтелігенції після відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві 30 серпня 1903 р., де І. Липа також був присутнім. Відкриття пам'ятника, дійсно, стало зібранням цвіту української нації.

До речі, після полтавських урочистостей Одеська міська управа наприкінці жовтня 1903 р. ухвалила рішення вшанувати 100-річчя «Енеїди», назвавши на честь її автора школу №51 в с. Гнилякове (Дачне). Наступного року відповідний дозвіл надійшов від Міністерства освіти, але училищу №52 в с. Дальник, що й було реалізовано [26, с.36]. До речі, саме в цьому училищі працювала дружина Івана Липи Марія. Недарма Дальник внаслідок перебування та діяльності в ньому Івана Львовича та вчителювання його дружини Марії вважався «осередком українофільства та мазепинства» [23, с. 73].

Здобуттям революції 1905-1907 рр. стало видання Маніфесту 17 жовтня, що дало поштовх до формування парламентаризму в Російській імперії. Проводилися вибори до Державної Думи. Іван Львович не стояв осторонь. Після створення I Державної Думи він разом із С. Шелухиним, П. Климовичем, І. Луценком, Ф. Шульгою та Д. Сигаревичем балотувався до списку виборців від партії «Народної свободи» («кадети»). І. Липа, як і П. Климович, висував свою кандидатуру по Дальницькій дільниці. На виборах, що відбулися на початку квітня 1906 р., він отримав 268 голосів, посівши третє місце серед кандидатів і здобувши повноваження виборця. Від Одеси обрано 80 виборців, але до Петербурга мав поїхати лише один. Ним став Є. Щепкін, відомий історик та громадський діяч, близький до партії «кадетів». На наступних виборах до Думи представники української громади, які вважали що «кадети» зрадили попереднім домовленостям щодо захисту інтересів національних громад, йшли від «Партії народного оновлення». І. Липа, як її представник, балотувався по Дальницькій дільниці, однак набрав на виборах в січні 1907 р. лише 9 голосів. Загалом ця партія зазнала на виборах поразки [23, с.153-154; 7, с.78].

Ще один наслідок революції 1905-1907 рр. – це організація Українського товариства «Просвіта». Головою «Просвіти» став І. Луценко. І. Липа брав участь у діяльності товариства, входив до складу правління. На загальні збори зазвичай приходив разом із дружиною Марією. Національній справі завжди готовий був допомогти грошми та власною працею. З цього приводу Ю. Липа згадував слова батька: «Чи багато людині треба?» [17, с.21-22], що безумовно свідчить про його безкорисливість та відданість справі. На першому місці у житті Івана Львовича була «праця над доволішнім для майбутнього, над людьми – для людства, над народом – для Нації» [17, с.21].

Після закриття одеської «Просвіти» у 1909 р., І. Липа взяв участь в організації «Одеського українського клубу» у 1910 р., через рік – у роботі товариства «Українська хата» в Одесі [20, с.97].

В липні 1909 р. Марія Липа привезла до Дальника з Полтавщини, як тепер науково доведено, позашлюбного сина Івана Львовича. 8 квітня 1910 р. родина всиновила Георгія-Юрія [12, с.66]. Навчанням Юрія переважно займалася Марія Липа. Йому передалися батьківські захоплення художньою літературою та самостійницькими ідеями. Але Дальника для розвитку молодой людини було замало, тому батьки вирішили переїхати до міста. У травні 1912 р. Іван Липа з сином та мамою – Ганною Михайлівною – переїжджають до Одеси, де Іван Львович був призначений лікарем для бідних Михайлівської дільниці. Його дружина Марія, за відсутності вакансії в Одесі, ще рік була завідувачкою Дальницького училища [12, с.67; 24, с.66]. На цьому дальницький період завершується. Але за Дальницькою лікарнею, своїм дітищем, Іван Липа ще довго сумував.

В роки української революції 1917-1921 рр. І. Липа займав різні посади: був комісаром міста за часів Центральної Ради, лікарським інспектором Одеси – за Гетьманату, міністром віросповідань від партії соціалістів-самостійників в уряді С. Остапенка Директорії УНР, головою Ради республіки та Міністром охорони здоров'я уряду УНР в екзилі. Працював лікарем у таборах інтернованих вояків, очолював засновану ним організацію «Блакитний хрест» [8; 13, с.143].

Наприкінці 1918 – початку 1919 р. Іван та Юрій Липи покинули Одесу. У 1922 р. І. Липа оселився у Винниках поблизу Львова, де займався лікарською практикою. Але воєводство «ставило палки в колеса». В аптеці заборонили приймати рецепти від І. Липи, поліція пильно стежила, щоб він не займався лікарською практикою [8]. Звісно, що така ситуація прискорила смерть І. Липи. Помер він 13 листопада 1923 р. через рак шлунку. Напередодні смерті журився, що залишає сина без засобів існування (Юрій на той час навчався в Познані).

Дружина Івана Липи не змогла виїхати з родиною і залишилася в Одесі зі своєю матір'ю, матір'ю чоловіка й тіткою. Усі вони були людьми похилого віку та потребували догляду. Марія продовжувала працювати вчителькою природознавства в школі ім. М. П. Драгоманова на Болгарській вулиці; виконувала культурницьку діяльність, керувала шкільним театром; у 1932

р. склала підручник з української літератури, але його не допустили до друку. Померла М. Г. Липа в Одесі 10 січня 1935 року від менінгіту [14, с.140; 24, с.75].

Отже, Іван Липа був не лише талановитим лікарем, а й активним громадським діячем, публіцистом, письменником, борцем за національну ідею. В «дальницький період» життя він проявив себе як відданий лікар та ініціативний організатор: завдяки його зусиллям було покращено медичне обслуговування, збудовано нову лікарню, а також запроваджено посаду ветеринарного лікаря. Усіма своїми діями доводив свою віддану працю для покращення життя простої людини. І це дивним чином перегукується зі словами ще одного його соратника та друга, який говорив: «Легко любити Україну до глибини душі, а ви спробуйте любити її до глибини своєї кишені» (Є. Чикаленко). Одночасно він активно займався громадською та культурною діяльністю: публікував статті, видавав збірки, сприяв просвітництву. Дружина Івана Липи, Марія, була вчителькою, завідувачкою місцевого училища, надійним його помічником та радником. Завдяки їх діяльності Дальник перетворився на «осередок українофільства та мазепинства».

В с. Великий Дальник вшановано пам'ять Івана Липи встановленням меморіальної таблички та перейменуванням на його честь вулиці. Важливо, щоб громада не лише зберігала пам'ять про цю родину, а й продовжувала їх справу, чого на жаль не спостерігається, оскільки лікарня вже повноцінно не діє. Було б доречно започаткувати в селі науково-просвітницькі та культурні заходи на честь цієї родини, що стало б гідною шаною їх внеску в розвиток села.

Конфлікт інтересів

Авторка заявляє, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, авторка повністю дотримується етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію. Цей матеріал ніде не друкувався раніше і на сьогоднішній день не поданий в жодне інше видання.

Список використаної літератури

1. Байцар А. Іван Липа творив у Винниках. Тут він залишився назавжди. *Винниківський вісник*. № 378-379. 28 лютого 2010.
2. Вся Одесса: Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом Одесский уезд на 1912 год. Одесса: «Одесские новости», 1912. 1236 с.
3. Вся Одесса: Адресная и справочная книга на 1906 гг. / Изд. Л.А.Лисянский. Одесса, 1906. 267 с.
4. Вся Одесса: Адресная и справочная книга на 1908 гг. / Изд. Л.А.Лисянский. Одесса, [1907]. 294 с.
5. Вся Одесса: Адресная и справочная книга на 1910 гг. / Изд. Л.А.Лисянский. Одесса, [1909]. 438 с.
6. Вся Одесса: Адресная и справочная книга на 1911 гг. / Изд. Л.А.Лисянский. Одесса, [1910]. 505 с.
7. Гончарук Т. Петро Климович: керуючий фінансами незалежної України. *Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917-1920 рр.* Одеса: ТЕС, 2011. С.68-88.
8. Дорошенко В. Д-р Іван Липа. *Діло*. №182. 16.11.1923. С.1.
9. І. Л. Липа до М. М. Грінченко. 6 березня 1898 р. *Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів*. К., 1966. С. 189.
10. Кучеренко С. 13 листопада – день пам'яті Івана Липи (24.02.1965, Керч – 13.11.1923, Винники). *Чорноморська минушина: зб. наук. праць*. Одеса, 2023. Вип. 18. С. 197-199. DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.294825>
11. Кучеренко С. В. Іван та Юрій Липи у культурному та політичному житті України (наприкінці XIX – у першій половині XX ст.). *Українська біографістика*. 2011. Вип. 8. С. 248-263.

12. Кучеренко С. Від Георгія Геращенко до Гео Чорноморця: одеське десятиліття Юрія Липи. *Чорноморська минушина*. Одеса, 2024. Вип. 19. С. 65–73. DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2024.19.317305> С.66
13. Кучеренко С. Іван та Юрій Липи і «Просвіта». *Літопис Волині*. 2018. Число 19. С.142-145.
14. Кучеренко С. Родинний архів нащадків Івана і Юрія Лип як місце пам'яті. *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. Спецвипуск. С.140-145.
15. Липа І. Університет і Тарасовці. *Наші дні*. 1943. Ч.4. С.9-10. Липа Іван Львович / Т. М. Гуцаленко. *Енциклопедія Сучасної України*. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-54707>
16. Липа Іван Львович / Т. М. Гуцаленко. *Енциклопедія Сучасної України*. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-54707>
17. [Липа Ю.] Світильник неугасимий: Памяти Івана Липи. Каліш, 1924. 56 с.
18. Мисечко А. Іван Липа – засновник лікарні у с.Дальник. *Четверті Липівські читання*. К., 2009. С.88-92.
19. Мисечко А. Іван Липа як публіцист і видавець з Одеси. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів, 2003, С. 849.
20. Мисечко А. Іван Липа: двічі міністр. *Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917-1920 рр.* Одеса: ТЕС, 2011. С.89-101
21. Осипчук Н. «Як я пішов у революцію...»: історія одного з авторів Конституції УНР Івана Липи. *Україна молода*. Вип.130. 28.11.2018 <https://umoloda.kyiv.ua/number/3392/196/128449/>
22. Половець В. М. Іван Львович Липа – громадський і політичний діяч. *Сіверянський літопис*. 2015. № 6. С. 197-201.
23. Стамбол І. І. Іван Львович Липа в українському національному русі (кінець XIX -початок 20-х років XX ст.) : дис ... канд. іст. наук. Одеса, 2016. 240 с.
24. Стамбол І. І. Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець. Київ; Одеса, 2017. 296 с.
25. Стамбол І. І., Кучеренко С. В. Іван та Юрій Липи. Харків: Фоліо, 2019. 121 с.
26. Стамбол І. Одеса в полтавських урочистостях, присвячених Івану Котляревському в 1903 році. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 11. С. 35-37.
27. Старовойтенко І. Ідейний українець Євген Чикаленко (1861–1929). Будитель української нації. *Радіо Свобода*. 03 січня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yeven-chykalenko-ukrayinska-natsiya/31636276.html>
28. Старовойтенко І. Листи Є.Чикаленка до І.Липи (на матеріалах Державного архіву Одеської області). *Слово і Час*. 2005. № 2. С. 72-83.

A. I. FEDOROVA, PhD (History),

Associate Professor of the Department of Philosophy, History, and Political Science

e-mail: alla20086@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0306-7804>

Odesa Polytechnic National University

1 Shevchenko av., Odesa, 65044, Ukraine

THE FAMILY OF IVAN LYPA AND ITS ROLE IN THE HISTORY OF THE VELYKYI DALNYK COMMUNITY

Research aim. To analyze the "Dalnyk period" of Ivan Lypa's life (1903–1912), determine the role of his family in the history of the Velykyi Dalnyk community, draw public attention to this important page in local history, and promote the activities of the Lypa family.

Research methodology. The study is based on general scientific methods of analysis and synthesis, as well as historical-comparative and biographical approaches. These methods allow for tracing the life path of Ivan Lypa and his family during the specified period.

Scientific novelty. The study provides a comprehensive examination of Ivan Lypa's "Dalnyk period" and his family's activities, grounded in the analysis of sources and historiography. Their contributions to the development of medicine, education, and culture are thoroughly explored. The research clarifies certain biographical details about the Lypa family and refutes common misconceptions.

Conclusions. Ivan Lypa was not only a talented doctor but also an active public figure, publicist, writer, and advocate for the national idea. During the "Dalnyk period" of his life, he proved himself to be a dedicated doctor and organizer. Thanks to his efforts, medical care for the local population improved, including the construction of a new, well-equipped hospital. At the same time, he was actively involved in public and cultural activities, publishing articles and issuing collections. Ivan Lypa's wife, Maria, was a teacher, the head of the local school, and his reliable assistant and adviser. The activities of the Lypa family not only contributed to the village's development and cultural enrichment but also made Dalnyk a "center of Ukrainophilism and Mazepism." In the village of Velykyi Dalnyk, Ivan Lypa's memory is honored with a commemorative plaque and the renaming of a street in his honor.

Key words. *Ivan Lypa, Maria Lypa, Dalnyk, hospital, public activity, memory.*

References

1. Baitsar A. (2010) Ivan Lypa worked in Vynnyky. He stayed here forever. *Vynnykivskyi Visnyk*, 378-379. (in Ukrainian)
2. All Odessa: Address and reference book of Odessa with Odessa County Department for 1912. Odessa: Odessa news. (in Russian).
3. All Odessa: Address and reference book for 1906 / Ed. L.A. Lisiansky. Odessa. (in Russian)
4. All Odessa: Address and reference book for 1908 / Ed. L.A. Lisiansky. Odessa. (in Russian)
5. All Odessa: Address and reference book for 1910 / Ed. L.A. Lisiansky. Odessa. (in Russian)
6. All Odessa: Address and reference book for 1911 / Ed. L.A. Lisiansky. Odessa. (in Russian)
7. Honcharuk T. (2011). Petro Klymovych: The Financial Manager of Independent Ukraine. *Black Sea Wave of the Ukrainian Revolution: Leaders of the National Movement in Odesa in 1917-1920*. Odesa: TES. pp. 68-88. (in Ukrainian)
8. Doroshenko V. (1923) Dr. Ivan Lypa. *Dilo*, 182. (in Ukrainian)
9. I. L. Lypa to M. M. Hrinchenko. (1966) March 6, 1898. *T. H. Shevchenko in Epistolary of the Manuscript Department*. Kyiv. p. 189. (in Ukrainian)
10. Kucherenko S. (2023). November 13 – Ivan Lypa Memorial Day (24.02.1965, Kerch – 13.11.1923, Vynnyky). *Chornomors'ka mynuvshyna*, 18, 197-199. DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.294825> (in Ukrainian)
11. Kucherenko S. V. (2011). Ivan and Yurii Lypa in cultural and political life of Ukraine (at the end of 19th century – in the first half of 20th century). *Biographistica Ukrainica*, 8, 248-263. (in Ukrainian)
12. Kucherenko S. (2024). From Georgii Herashchenko to Geo Chornomorets: the Odesa decade by Yurii Lypa, *Chornomors'ka mynuvshyna*, 19, 65-73. DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2024.19.317305> P. 66 (in Ukrainian)
13. Kucherenko S. (2018). Ivan and Yuriy Lypa and «Prosvita». *Chronicle of Volyn*, 19, 142-145. (in Ukrainian)
14. Kucherenko S. (2018) The Family Archive of Ivan and Yuriy Lypa's Descendants as a Place of Memory. *Historical and Political Studies*, special issue, 140-145. (in Ukrainian)

15. Lypa I. (1943). The University and the Tarasivtsi. *Nashi Dni*, 4, 9-10. (in Ukrainian)
16. Hutsalenko T.M. (2016). Lypa Ivan Lvivovych. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the NAS of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-54707> (in Ukrainian)
17. [Lypa, Yu.] (1924). The Inextinguishable Lamp: In Memory of Ivan Lypa. Kalisz. (in Ukrainian)
18. Mysechko A. (2009). Ivan Lypa – Founder of the Hospital in the Village of Dalnyk. *Fourth Lypa Readings*, 88-92. (in Ukrainian)
19. Mysechko A. (2003). Ivan Lypa as a Publicist and Publisher from Odesa. *Ukrainian Periodicals: History and Modernity*, p. 849. (in Ukrainian)
20. Mysechko A. (2011). Ivan Lypa: Twice a Minister. *Black Sea Wave of the Ukrainian Revolution: Leaders of the National Movement in Odesa in 1917-1920*. Odesa: TES. pp. 89-101. (in Ukrainian)
21. Osypchuk N. (2018). «How I Went into the Revolution...»: The Story of One of the Authors of the Constitution of the Ukrainian People's Republic, Ivan Lypa. *Ukraine Moloda*. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3392/196/128449/> (in Ukrainian)
22. Polovets V.M. (2015). Ivan Lvivovych Lypa – Public and Political Figure. *Siverian Chronicle*, 6, 197-201. (in Ukrainian)
23. Stambol I.I. (2017). Ivan Lvivovych Lypa in the Ukrainian National Movement (Late 19th – Early 1920s): PhD (History). Odesa. (in Ukrainian)
24. Stambol I.I. (2017). Ivan Lvivovych Lypa in the Ukrainian National Movement: Doctor, Writer, Tarasivets. Kyiv; Odesa. (in Ukrainian)
25. Stambol I. I., Kucherenko, S.V. (2019) Ivan and Yuriy Lypa. Kharkiv: Folio. (in Ukrainian)
26. Stambol I. (2013) Odesa in the Poltava Celebrations Dedicated to Ivan Kotliarevsky in 1903. *Bulletin of the Book Chamber*, 11, 35-37. (in Ukrainian)
27. Starovoitenko I. (2022). Ideological Ukrainian Yevhen Chykalenko (1861–1929). Awakener of the Ukrainian Nation. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yeven-chykalenko-ukrayinska-natsiya/31636276.html> (in Ukrainian)
28. Starovoitenko I. (2005). Letters of Y. Chykalenko to I. Lypa (Based on Materials from the State Archive of the Odesa Region). *Word and Time*, 2, 72-83. (in Ukrainian)

Текст надійшов до редакції 11.03.2025. / The text was received by the editors 11.03.2025.

Текст затверджено до друку 12.04.2025. / The text is recommended for printing 12.04.2025.